

MAŁGORZATA ORŁOWSKA¹, JACEK J. BŁESZYŃSKI²

Miejsce internetu w czasie wolnym współczesnych Polaków

A Place of the Internet in the Free Time of Contemporary Poles

¹ Profesor nadzwyczajny doktor habilitowany, Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej, Wydział Stosowanych Nauk Społecznych, Katedra Pedagogiki, Polska

² Profesor doktor habilitowany, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Pedagogicznych, Katedra Logopedii, Polska

Streszczenie

Czas wolny można wykorzystywać w internecie. Treścią podjętych rozważań jest analiza profilu korzystania z internetu przez współczesnych Polaków w kontekście ich zainteresowań i preferencji w wolnym czasie. Wysnute wnioski odnoszą się do dyrektyw wychowawczych dotyczących kompetencji cyfrowych.

Słowa kluczowe: czas wolny, jakość życia, internet, partycypacja cyfrowa

Abstract

Internet is used during free time. The content of the considerations is the analysis of the Internet use profile of contemporary Poles in the context of their interests and preferences in their free time. The conclusions drawn refer to educational directives on digital competences.

Keywords: free time, quality of life, Internet, digital participation

Wstęp

Czas wolny¹ stał się jednym z istotnych elementów jakości życia współczesnych społeczeństw. Tezę tę potwierdzają badania prowadzone przez instytucje zajmujące się analizą jakości życia, takie m.in. jak GUS czy Eurostat. Zaintere-

¹ *Czas wolny* za Czerepaniak-Walczak (2007, s. 236) „jest tym interwałem podmiotowego życia, w którym osoba doświadcza dobrostanu intelektualnego, emocjonalnego i fizycznego, w rezultacie możliwości samodzielnego, suwerennego przejawiania czynności posiadających znamiona dobrowolności i niekomercyjności oraz będących źródłem satysfakcji. Brak któregoś z elementów członu definiującego sprawia, że czas człowieka jest wypełniony obowiązkami albo jest źródłem doświadczenia przymusu, zniewolenia, deprywacji. Dodać należy również, że czas wolny jest tkanką życia osobistego, potwierdzeniem siebie jako jednostki prywatnej, a jednocześnie daje szansę uczestnictwa w sferze publicznej (obywatelskiej, kulturze masowej, religijnej itp.)”.

sowanie to wpływa m.in. z faktu, że dla określenia jakości życia na potrzeby realizowanej polityki społecznej już nie wystarczają tradycyjne mierniki mone-tarne – np. wskaźnik PKB. Stąd konieczność poszukiwania i budowania innych miar, bardziej złożonych, odwołujących się do zmiennych, o których wiadomo, że w istotny sposób wpływają na jego jakość. Do takich zalicza się płeć (stąd powstał wskaźnik GDI) czy biedę (stąd wskaźnik PDI). Jednak coraz częściej budowane są wieloelementowe wskaźniki uwzględniające w pomiarze całe spektrum zachowań człowieka, w tym jego czas wolny wraz ze szczegółowymi jego elementami składowymi: życiem towarzyskim, mass mediami, sportem i rekreacją czy korzystaniem z internetu.

Metoda

Podstawowe pytanie badawcze brzmi: na ile i w jaki sposób współcześni Polacy korzystają z internetu i komputera w swoim czasie wolnym. Czasie istotnym dla jakości ich życia. Na ile partycypacja w nim niesie włączenie, a na ile wykluczenie. Jednym z takich elementów życia społecznego jest dostęp do internetu. To miara kompetencji cyfrowych współczesnych społeczeństw – postrzeganych wręcz jako fundament partycypacji społecznej.

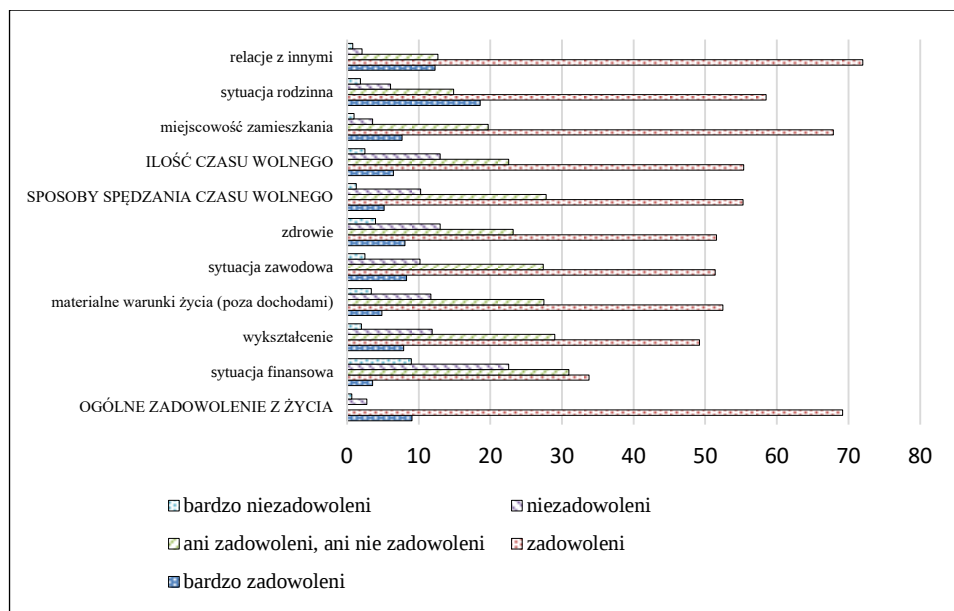
Materiałem badawczym są analizy przeprowadzone przez GUS. Za ich wyborem przemawiała duża wiarygodność metodologiczna oparta nie tylko na warsztacie zbierania i przetwarzania danych (wg standardów Eurostatu), ale też wielkości populacji. Analizowany materiał badawczy w znacznym zakresie odnosi się do populacji generalnej dorosłych Polaków. Takie ujęcie metodologiczne pozwala z dużym stopniem prawdopodobieństwa określić obszary partycypacji społecznej (vs wykluczenie cyfrowe) oraz miejsce i rolę internetu w czasie wolnym.

Ranga czasu wolnego w życiu współczesnych Polaków

Materiał badawczy zaprezentowany na rys. 1 ujawnia, że ilość i sposób spędzania czasu wolnego ma istotne znaczenie dla jakości życia dla dorosłych Polaków. Wyprzedzają go jedynie takie wartości, jak miejsce zamieszkania, relacje z innymi, sytuacja rodzinna. Jest oczywiste, że są one konstytuujące dla życia człowieka i odnoszą się w gruncie rzeczy do fundamentalnej wartości, jaką jest rodzina. Tuż za nimi sytuuje się właśnie czas wolny jako istotny element owego dobrostanu. Trzeba zauważyć, że czas wolny jako wartość wyprzedza: stan zdrowia, praca zawodowa i wynagrodzenie za nią czy poziom wykształcenia. I choć są one istotne dla przetrwania, to jednak znajdują się w hierarchii poniżej. Można zatem wnioskować, że czas wolny był wartością istotną dla ogółu Polaków i mieścił się wysoko w ich rankingach satysfakcji życiowej.

Wyniki przytoczonych powyżej badań empirycznych są zbieżne z przemyśleniami teoretyków czasu wolnego, którzy podkreślają jego rolę w osiągnięciu ho-

meostazy i dobrostanu – ich zachwianie prowadzi do przymusu, zniewolenia i deprywacji (patrz: definicja przytoczona w przypisie), a więc w sumie do dysfunkcji w życiu. Badacze zwracają uwagę, że ów dobrostan dotyczy sfery intelektualnej, emocjonalnej i fizycznej, zatem jest istotny dla funkcjonowania człowieka.

Rysunek 1. Poziom zadowolenia z różnych aspektów życia wśród Polaków w wieku 16 lat i więcej (%)

Źródło: GUS (2017, s. 196).

W badaniach statystyki społecznej korzystanie z internetu komputera przypisane są zazwyczaj do zachowań czasu wolnego. Czy zatem ten aspekt życia, kojarzony również jako niezbędny element partycypacji społecznej, znajduje uznanie w oczach respondentów?

Poziom satysfakcji z czasu wolnego

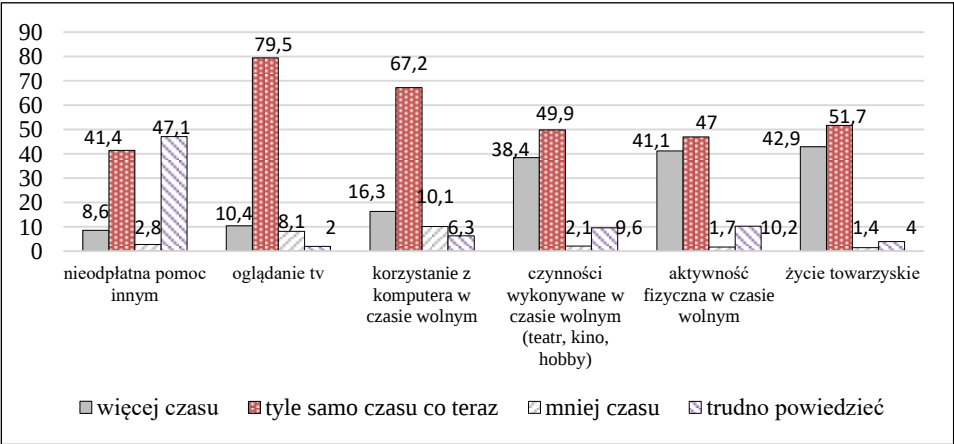
Jednym ze wskaźników roli i znaczenia określonych sfer życia jest ilość czasu, który jednostka poświęca na wybrane zachowania. W sferze czasu wolnego najpopularniejsze ze względu na poświęcany czas było korzystanie ze środków masowego przekazu. Potem, w dalszej kolejności, były zachowania związane z życiem towarzyskim oraz zajmowanie się hobby, w tym korzystanie z komputera i internetu. Ostatnie w hierarchii były zajęcia związane z uczestnictwem w sporcie i rekreacji. Osoby zadowolone z ilości posiadanego czasu wolnego zazwyczaj więcej czasu poświęcały na ulubione zachowania niż te, które były niezadowolone. W przypadku korzystania z mass mediów papierowych

i elektronicznych (wskaźnik sumaryczny) była to prawie godzina czasu. Natomiast w przypadku korzystania z internetu i komputera czy gier komputerowych różnica była prawie niewidoczna. Można zatem stwierdzić, że korzystanie z tych mediów nie jest zróżnicowane w zależności od satysfakcji z ilości posiadanego czasu wolnego. Statystyczny Polak codziennie poświęca na te zachowania niepełną pół godziny (tab. 1).

Tabela 1. Czas przeznaczany na wybrane czynności wg oceny zadowolenia z czasu wolnego, jakim dana osoba dysponuje (N = 74 499)

Czynności	Ogółem	Ocena zadowolenia z ilości czasu wolnego	
		niezadowolony	zadowolony
	wartość w godz. i min.		
Uczestnictwo w sporcie i rekreacji, w tym:	0.24	0.19	0.27
spacery i wycieczki piesze	0.14	0.11	0.17
sport	0.07	0.07	0.08
Życie towarzyskie i rozrywki, w tym:	1.06	0.54	1.13
spotkania towarzyskie	0.24	0.18	0.26
odpoczynek bierny	0.19	0.14	0.21
Korzystanie ze środków masowego przekazu, w tym:	2.36	2.00	2.55
czytanie (np. książek, czasopism, e-booków)	0.21	0.15	0.25
telewizja, wideo i dvd	2.09	1.41	2.23
radio i muzyka	0.06	0.04	0.07
Zamiłowania osobiste, w tym:	0.34	0.32	0.36
zamiłowania artystyczne, inne hobby	0.05	0.03	0.06
KORZYSTANIE Z KOMPUTERA I INTERNETU	0.22	0.23	0.22
GRY KOMPUTEROWE	0.05	0.05	0.06
Gry i zabawy indywidualne	0.05	0.03	0.06

Źródło: opracowanie własne za: GUS (2016a), s. 249.

Rysunek 2. Preferencje odnośnie do sposobu spędzania czasu wolnego Polaków powyżej 16. roku życia (%), N = 27 117 mieszkań

Źródło: opracowanie własne za: GUS (2017), s. 68.

Jednocześnie badania wykazują (rys. 2), że wielu Polaków chciałoby zwiększenia ilości posiadanego czasu wolnego w określonych jego obszarach. Około 2/5 z nich oczekuje zwiększenia czasu w takich sferach, jak życie towarzyskie, aktywność fizyczna czy bywanie w instytucjach kultury.

Poziom korzystania z komputera z internetem jest satysfakcjonujący dla prawie 70% badanych. 1/6 z nich ma potrzebę posiadania większej ilości, a 1/10 uznaje, że przeznacza na ten cel nadmierną ilość czasu.

Uwarunkowania społeczne korzystania z internetu

Refleksja nad ilością czasu wolnego poświęcanego na korzystanie z internetu i komputera czy gier komputerowych w jakiejś mierze jest uwarunkowana posiadaniem samego sprzętu, tj. komputera (jako instrumentu) oraz dostępu do internetu. I choć odsetki osób posiadających dostęp są dość wysokie, to jednak materiał badawczy zawarty w tab. 2 ujawnia, że korzystanie z internetu jest uwarunkowane poziomem dochodów i miejscem zamieszkania. Istniejąca różnica ok. 5 p.p. między grupą najbogatszych (V grupa kwintylowa) i najbiedniejszych Polaków oraz między mieszkańcami miast i wsi nie jest aż tak wielka. Większe różnice związane z dochodem ujawniają się w przypadku dostępu do internetu szerokopasmowego. Tutaj istotna jest przynależność do grupy dochodowej (różnica 9 p.p.). Natomiast nie różnicuje rodzaj miejsca zamieszkania.

Tabela 2. Wyposażenie gospodarstw domowych w wybrane dobra trwałego użytkowania wg dochodu i miejsca zamieszkania (w roku 2015, %)

Rodzaj posiadanego urządzenia	Dochód		Miejsce zamieszkania	
	V grupa kwintylowa	I grupa kwintylowa	Wieś	Miasto
Komputer z dostępem do internetu	81,1	75,5	55,6	63,4
Komputer z dostępem do internetu szerokopasmowym	70,2	61,2	68,5	74,8
Telewizor plazmowy lub ciekłokrystaliczny	84,6	72,7	77,5	81,5
Zmywarka do naczyń	39,0	16,9	25,7	28,0
Samochód osobowy	70,2	59,5	72,1	58,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS (2016b), s. 17.

Porównując dostęp do internetu z innymi dobrami, można stwierdzić, że zjawisko to kształtuje się podobnie w przypadku innych urządzeń domowych – z wyjątkiem wyposażenia domów w zmywarki, gdzie decydujący jest poziom dochodów.

Można zatem przyjąć, że istotny jest jedynie poziom dochodów tylko w zakresie dostępu do nowoczesnych rodzajów do internetu.

Sposoby korzystania z internetu przez współczesnych Polaków

Najistotniejszym problemem jest sposób korzystania z internetu. Pojawia się zatem pytanie, który ze sposobów jest charakterystyczny, jeśli nie dla całej badanej populacji, to dla określonych grup społecznych.

Okazało się, że niezależnie od wieku najbardziej popularnym sposobem korzystania z internetu jest komunikowanie się oraz dostęp do informacji (tab. 3). Pozostałe możliwości wykorzystania internetu w życiu codziennym są znacznie mniej cenione. Najmniej zwolenników ma udział w życiu społecznym i politycznym. I w zasadzie schemat ten nie zmienia się na przestrzeni lat. Zmienia się co najwyżej liczba osób wybierających określone czynności. Oczywisty jest fakt, że ludzie młodzi będą w zdecydowanie większym stopniu zainteresowani komunikowaniem się i dostępem do informacji niż ludzie w wieku średnim czy seniorzy.

Z wychowawczego punktu widzenia niepokoi relatywnie niski odsetek osób wykorzystujących internet do edukacji czy partycypacji społecznej. Wydaje się, że jest to otwarte pole do działań wychowawczych wobec wszystkich grup wiekowych. Jest to istotna kwestia społeczna zwłaszcza w przypadku separacji przestrzennej czy dysfunkcji indywidualnych.

Inną kwestią jest niewykorzystanie usług online. Pomijam w tym miejscu usługi związane z zakupami usług czy towarów. Istnieje ich cała gama odnoszących się do wartości pozaekonomicznych czy edukacyjnych. I tutaj znowu istotne pole do działania otwiera się dla różnego typu działań edukacyjnych.

Tabela 3. Sposoby korzystania z internetu wg kategorii wiekowych (%)

Sposoby korzystania z internetu	Ogółem	Wiek		
		przedprodukcyjny	produkcyjny	poprodukcyjny
Komunikowanie się	61,2	96,8	73,4	29,1
Dostęp do informacji	57,4	84,1	68,9	29,9
Udział w życiu społecznym i politycznym	5,7	12,4	6,5	1,9
Rozwój zawodowy	12,1	21,2	17,7	1,7
Inne usługi online	17,1	18,7	22,8	8,0
Sfera edukacji, zawodowa, prywatna	9,9	30,8	9,8	2,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS (2015).

Obok wieku istotnymi zmiennymi wpływającymi na sposób korzystania z internetu są takie cechy położenia społecznego, jak dochód oraz powiązany z nim poziom wykształcenia oraz miejsce zamieszkania. Analiza materiału statystycznego (tab. 4) zebranego przez GUS dla populacji generalnej dorosłych Polaków ujawnia, że dalej dominującymi formami są komunikowanie się i dostęp do informacji. Okazało się, że w sposób istotny tym zachowaniom sprzyja wysoka pozycja ekonomiczna (przynależność do IV grupy kwartylowej) i wysoki poziom wykształcenia. Możemy w tych przypadkach mówić o dwukrotnie większej aktywności bogatszych i lepiej wykształconych.

Procesy te nie są aż tak silnie związane z wielkością miejscowości, w której mieszkał respondent. Istniejące różnice między mieszkańcami wsi i miast – różnica waha się od ok. 10 do 15 p.p. – wskazują na istniejące uwarunkowania.

Pozostałe zachowania, choć w innym natężeniu, są podobne jak zauważone w przypadku wieku respondentów.

Tabela 4. Sposoby korzystania z internetu ze względu na dochód, poziom wykształcenia i miejsce zamieszkania (%)

Sposoby korzystania z internetu ze względu na:						
Rodzaj zachowania	Dochód wg grup kwartylowych		Poziom wykształcenia		Miejsce zamieszkania	
	I grupa	IV grupa	Niski	Wysoki	Miasto	Wieś
Komunikowanie się	41,0	73,8	46,6	93,4	66,9	51,9
Dostęp do informacji	39,5	69,2	41,9	85,4	61,6	50,6
Uczestnictwo w sprawach społecznych i politycznych	4,1	7,3	4,2	11,6	7,5	2,3
Rozwój zawodowy	10,7	14,4	5,1	21,9	14,0	9,8
Inne usługi online	10,3	25,3	4,9	39,8	21,9	9,3
Sfera edukacji, zawodowa, prywatna	7,5	13,9	10,5	20,3	11,7	7,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS (2015).

Można stwierdzić, że zdecydowanie sprzyjają zachowaniom ukierunkowanym na komunikację interpersonalną i poszukiwanie informacji takie cechy respondentów jak: niski wiek, duże dochody i wysokie wykształcenie, zaś w mniejszym stopniu zamieszkiwanie w mieście.

Podsumowanie

Niewątpliwie czas wolny zdobył trwałe miejsce w systemie wartości i stał się istotnym elementem jakości życia współczesnego człowieka. Poczesne miejsce w jego obszarze zajmuje korzystanie z internetu. Stało się ono zajęciem bardziej popularnym niż korzystanie z tradycyjnych mediów elektronicznych – zwłaszcza telewizji. Okazuje się, że to istotna wartością dla współczesnych Polaków i zajmuje wysoką pozycję w hierarchii preferencji zachowań czasu wolnego. Ustępuje jedynie zachowaniom skierowanym na relacje wewnątrzrodzinne. Niestety korzystanie z niego jest dość silnie uwarunkowane ekonomicznie i przestrzennie. Niemniej komputer z dostępem do internetu jest jednym z istotniejszych sprzętów w gospodarstwie domowym. Można stwierdzić, że wypiera on tradycyjnego „dominatora”, którym był telewizor.

Polem do działań wychowawczych jest natomiast sposób korzystania z tego medium. Polacy najczęściej korzystają z niego w celu komunikowania się lub poszukiwania informacji. Niedoceniona jest jego rola w edukacji i partycypacji społecznej – budowania kapitału społecznego. Postulat wychowania do korzystania z internetu jest społecznie pożądany ze względu na jego doniosłą rolę i niebezpieczeństwo wykluczenia cyfrowego znacznych grup społeczeństwa.

Literatura

- Czerepaniak-Walczak, M. (2007). Od próżniaczenia do zniewolenia – w poszukiwaniu dyskursów czasu wolnego. W: E. Marynowicz-Hetka (red.), *Pedagogika społeczna. Debata* (s. 219–237). Warszawa: PWN.
- GUS (2015). *Wykorzystanie technologii informacyjno-(tele)komunikacyjnych w gospodarstwach domowych w 2015 r* –ZIP archive, unpackedsize 14 724 096 bytes. Warszawa.
- GUS (2016a). *Budżet czasu ludności 2013*. Cz. 2. Warszawa.
- GUS (2016b). *Sytuacja gospodarstw domowych w 2015 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*. Warszawa.
- GUS (2017). *Jakość życia w Polsce w 2015 r. Wyniki badań spójności społecznej*. Warszawa.